

صید بی‌رویه و زنگ خطر نابودی ماهی‌ها

داریوش محمدی‌کیا
دانشجوی دکترا، گرایش اکولوژی
yahoo.com@dmkia۶۸
مختار نیک‌مقام
کارشناس ارشد زیست‌شناسی
amir.nikko@yahoo.com

مقدمه

آبزیان از ذخایر ارزشمند و تجدیدشونده اقیانوس‌ها و دریاها هستند که از میان آن‌ها ماهیان از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. تاکنون بیش از ۲۱۰۰۰ گونه ماهی در جهان شناخته شده است که تعداد زیادی از آن‌ها در آب شور دریاها و اقیانوس‌ها زندگی می‌کنند و از ذخایر مهم پروتئینی جهان محسوب می‌شوند (King, 2007). هم‌اکنون سالانه مقادیر زیادی ماهی توسط کشورهای مختلف صید و مورد استفاده قرار می‌گیرد. از آنجا که بهره‌برداری، صید بی‌رویه و غیرعلمی از مهم‌ترین عوامل تخریب این منابع‌اند، لذا باید در زمینه برداشت معقول از آن‌ها و نسبت به حفظ ذخایر و تکثیر این ثروت بی‌کران تلاش‌هایی صورت گیرد.

فعالیت‌های صید و صیادی

از دیر باز فعالیت‌های صید و صیادی منابع مهمی برای تأمین غذا به‌شمار رفته‌اند. امروزه نشانه‌های روشنی از بهره‌برداری بی‌رویه آبزیان وجود دارد که پایداری درازمدت صیادی و سهم آن را در تأمین مواد غذایی مورد نیاز انسان‌ها تهدید می‌کند. در واقع اگر قرار باشد سهم فعالیت‌های شیلاتی در تغذیه، اقتصاد و بهبود زندگی اجتماعی به‌صورت پایدار تداوم یابد، لازم است مدیریت مناسبی روی این ذخایر اعمال شود. امروزه، ذخایر آبزیان به علت گسترش روزافزون جوامع انسانی و نیاز آن‌ها به منابع غذایی جدید، در معرض انواع مخاطرات و فشارهای ناشی از صید بیش از ظرفیت، فشارهای وارد از طریق تخریب زیستگاه‌ها، ورود انواع آلاینده‌ها و تخریب زیستی قرار گرفته است.

تا قبل از دهه ۱۹۸۰، اغلب بهره‌برداران بر این باور بودند که ذخایر آبزی دریاها و اقیانوس‌ها بی‌انتهاست، اما هجوم روز افزون شناورهای کوچک و بزرگ، ابداع روش‌های مختلف صید انبوه و بعضاً مخرب و کاهش ذخایر از حدود دو دهه پیش زنگ‌های خطر را به صدا در آورده است. به‌طوری که، امروزه برخی از دانشمندان بر این باورند که با توجه به روند کنونی، ذخایر دریاها و اقیانوس‌ها تا قرن آینده تهی خواهند شد و بهره‌برداری از منابع آبزی به صفر خواهد رسید (FAO, 2006).

در واقع در شرایط کنونی میزان صید آبزیان از میزان

تجدید نسل آن‌ها پیشی گرفته و بدین ترتیب ذخایر آبزیان با خطرات شدیدی مواجه شده است. بر اساس آمار و اطلاعات منتشر شده در سال ۲۰۰۰ توسط سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد (فائو)، ۴۶ درصد از ذخایر ماهی‌گیری دنیا به‌طور کامل بهره‌برداری شده‌اند، ۱۶ درصد ذخایر تحت فشار صید قرار دارند، ۶ درصد به‌طور کامل از بین رفته و ذخایر آن‌ها تهی شده است و روند بازسازی ۳ درصد آن‌ها بسیار کند است. به‌عبارت دیگر، در حال حاضر حدود ۷۰ درصد ذخایر آبزی نیاز به مدیریت جدی و فوری دارند (FAO, 2006).

صید دریایی در حال حاضر ۹۰ میلیون تن است و حدود ۸۰ درصد این محصول جهانی را ماهی تشکیل می‌دهد. انسان‌ها از سالیان بسیار دور به صیادی مشغول بوده‌اند، ولی در ۵۰ سال اخیر صید جهانی روند روبه‌رشدی داشته و علت آن رشد جمعیت جهانی، نیاز بیشتر به غذا و بهبود فناوری‌های صید، عمل‌آوری، حمل‌ونقل، توزیع و فروش بوده است. هم‌زمان با افزایش توان صید رقابت بین صیادان، کشتی‌ها و دولت‌ها بیشتر شده که در نهایت باعث کاهش تولید ماهی، درآمد و اشتغال شده است. صید و مدیریت صیادی همواره به‌عنوان یک منبع ارزآوری، اشتغال‌زایی، امنیت غذایی، افزایش تولید ناخالص ملی مد نظر بوده است. صید و مدیریت صیادی در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه تفاوت‌های اساسی با یکدیگر دارند.

امروزه نشانه‌های روشنی از بهره‌برداری بی‌رویه آبزیان وجود دارد که پایداری درازمدت صیادی و سهم آن را در تأمین مواد غذایی مورد نیاز انسان‌ها تهدید می‌کند

**در خلیج فارس
حدود ۳۳۶ گونه
ماهی متعلق
به ۱۰۷ خانواده
شناسایی و
گزارش شده که
حدود ۵۰ گونه
آن خوراکی و
به بازار عرضه
می‌شود**

به‌وجود آورده است. این موجودات آبی با توجه به شرایط محیط زیست خود ویژگی‌های خاصی دارند و از لحاظ رشد و تغذیه تابع این محیط هستند. بنابراین، شناخت هر چه بیشتر این موجودات و محیط زیست آن‌ها و نیز ارتباطات متقابل این آبزیان و اکوسیستم آن‌ها می‌تواند در حفظ ذخایر و بهره‌برداری منطقی و مستمر از آن‌ها مفید واقع شود (Tchernia, 1980). از طرف دیگر با داشتن اطلاعات و شناخت خصوصیات محیط زیستی ماهی‌ها می‌توان نسبت به ایجاد شرایط مصنوعی و پرورش ماهی و سایر آبزیان همت گماشت. موضوعی که هم‌اکنون فناوری آبی‌پروری خوانده می‌شود (محمودیان، ۱۳۷۷).

حفظ ذخایر

آبزیان نقش مهمی در تأمین پروتئین برای بشر امروز و پیشرفت اقتصادی کشورها دارند. طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۶ میزان بهره‌برداری از منابع طبیعی تقریباً شش برابر شد و به رقم ۱۲۱ میلیون تن رسید. از سوی دیگر آمارها نشانگر تخریب، یا تحت فشار بودن اکثر ذخایر آبزیان است، اما نکته مهم آن است که ماهی‌گیری به‌جز غذا به‌عنوان منبع عمده درآمد و اشتغال برای میلیون‌ها نفر به‌ویژه در جهان در حال توسعه و توسعه نیافته محسوب می‌شود (FAO, 2000). حفظ ذخایر یک اصل مورد تأکید جهانی و معیاری کلیدی در پایداری بهره‌برداری از همه منابع آبی است. تلاش همه مدیران شیلاتی برای تأمین غذای کافی و مطمئن از منابع طبیعی و تأمین نیاز جوامع بشری، با در نظر گرفتن میزان بهره‌برداری مجاز و صحیح از آن‌ها متمرکز شده است. بهره‌برداری بیش از حد، فقط مربوط

مدیران شیلاتی نیازمند افزایش دانش خود در مورد گونه، اکوسیستم، اهداف و استراتژی‌های شیلاتی هستند. از این منظر مدیریت و اجرای برنامه‌های شیلاتی همواره به بخش تحقیقات و پژوهش برای ارتقا بخشیدن مدیریت خود نیازمند است. هدف زیستی عمده مدیریت شیلاتی جلوگیری از صید بی‌رویه و اطمینان از تولید آبی آن و جلوگیری از به مخاطره افتادن تولید از یک سو و از سوی دیگر حفاظت از گونه‌ها و اکوسیستم‌هاست. استراتژی و اهداف کارآمد مدیریت باید بر پایه گونه و اکوسیستم باشد تا اثربخشی مطمئن و کاملی به‌دنبال داشته باشد. امروزه بررسی و شناخت گونه‌ها بحث اصلی و اساسی در مدیریت ذخایر شیلاتی است. برای مدیریت پایدار باید بررسی زیستی و اکولوژیک گونه مدنظر باشد. به عبارت دیگر، می‌توان گفت، هسته اصلی مدیریت شیلاتی و صیادی شناخت زیستی و اکولوژیک است (هاشمی، ۱۳۸۵).

خلیج فارس از جمله منابع آبی است که محدوده‌ای از آن متعلق به ایران است و منابع و ذخایر شیلاتی و اقتصادی دارد. تنوع زیستی انواع ماهیان، حضور جنگل‌های حرا با مساحت ۸۹۰۰ هکتار (Coad, 1992)، وجود جزایر متعدد استراتژی‌یک در این گستره آبی و وجود خورهای متعدد از مهم‌ترین عواملی هستند که در تبیین این شرایط خاص و ویژه مؤثرند. در خلیج فارس حدود ۳۳۶ گونه ماهی متعلق به ۱۰۷ خانواده شناسایی و گزارش شده که حدود ۵۰ گونه آن خوراکی است و به بازار عرضه می‌شود (Coad, 1992). گستره وسیع آبی در کشور اسلامی ایران، محیط زیست مناسبی را برای آبزیان مختلف